

ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 378.147:373.2.011.3-051:502/504

PARTNERSHIP INTERACTION OF PARTICIPANTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS AS A CONDITION FOR PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS FOR THE FORMATION OF ECOLOGICALLY YEAR-OLD

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сабіна Іванчук

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com
ORCID 0000-0002-9655-0634
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Sabina Ivanchuk

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: ivanchuk.sabina@gmail.com
ORCID 0000-0002-9655-0634
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

Forming the readiness of the student – future specialist – to actively work to preserve the natural world in an unfavorable environmental environment, to environmentally sound activities in the context of sustainable development of nature and society, is one of the defining tasks of higher education in today's global environmental crisis.

The article analyzes the partnership as one of the effective conditions for the readiness of future professionals in preschool education to educate environmentally sound behavior of preschool children. This condition involves the implementation of partnerships between participants in the educational process at the level of «subject-subject» relations in this segment of training – «personality (student) – environment – personality (teacher)». The implementation of which provides enrichment of quality features and established positive motivation of future educators of preschool education institutions to professional activities aimed at educating environmentally sound behavior of preschool children

The subjective position of the student - the future professional is indicated. It is emphasized that the subjective position expresses the way of self-realization and self-development of the individual and has certain manifestations.

It is noted that the partnership role of teacher and student manifests itself in interaction during educational (especially in the context of the use of dialogue, interactive technologies) and extracurricular activities (volunteer, educational, research, artistic and aesthetic, environmental, local history, etc.),

Partnership interaction is the best considering the universality of its content. The use (implementation) of partnership activities is one of the important ways to use the educated opportunities of each type of activity and the organization of everyday life of children in general. In everyday life experience, skills are formed to act in a certain way, children practice in making choices of actions, inventions, creating their

own plans, making decisions, perception of the world around them.

Key words: *partnership interaction, ecologically expedient behavior, future specialists of preschool education, preschool children.*

Актуальність теми. Категорія взаємодії знаходиться в епіцентрі досліджень гуманітарного наукового знання. У філософському розумінні взаємодія є невід'ємним атрибутом людського життя, оскільки людина використовує її як спосіб організації буття, засіб пізнання себе, інших, довкілля, знаряддя дії, особливий тип відношення між об'єктами. Підкреслимо, що кожен з учасників дії зазнає впливу іншого, змінюється сам та здатний змінити іншого. Дія кожного об'єкта на інший зумовлена як власною активністю об'єкта, так і його реакцією на дії інших об'єктів.

Психологічне трактування взаємодії зосереджено навколо ролі (сутності) взаємозумовленого впливу суб'єктів один на одного в контексті діалектичних відношень глобальних явищ – людина і світ.

У педагогічному тлумаченні вичерпне визначення взаємодії суб'єктів подано як сумована сукупність взаємних впливів суб'єктів, що намагаються досягнути спільної мети, причому одиницею взаємодії є діяння, вплив викладача на студента в загальному контексті взаємодії з ним, яке може бути вербальним, мімічним, візуальним, практично-дієвим, предметним. Тобто саме через вплив та діяння можлива взаємодія суб'єктів освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Партнерська взаємодія у системі освіти є об'єктом особливої уваги дослідників (І. Бех, Г. Задорожний, С. Коляденко, О. Ліннік, В. Молоченко тощо).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Визначити ефективність партнерської взаємодії учасників освітнього процесу як однієї з умов професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія характеризується такими ознаками: особистісна орієнтація (здатність побачити та зрозуміти співрозмовника); рівноправність позицій суб'єктів освітнього процесу (замість домінування викладача діє право студента на власну позицію і думку); активність учасників взаємодії; емпатія і готовність прийняти погляди іншого, конструктивно взаємодіяти з ним; нестандартні форми і прийоми спілкування (викладач змінює рольову позицію у залежності від обставин).

Для подальшого розгортання практики особистісно-орієнтованої освіти необхідна підготовка майбутнього вихователя не тільки як професіонала, який володіє всім змістом педагогічної професії, але й як особистості, здатної до самодосконалення та самореалізації у професійній діяльності, тобто його становлення як суб'єкта професійної діяльності. У сучасному освітньому просторі рух у бік суб'єктності, самостійності, здатності до саморозвитку та самовизначення вважається особливою цінністю.

Вочевидь, суб'єктний потенціал особистості реалізується в суб'єктній позиції, яку можна розглядати як системне утворення у складі внутрішніх елементів суб'єкта та їх зв'язків (мотиваційно-ціннісного, інтелектуального, діяльнісного, рефлексивного), що дозволяють людині гармонійно взаємодіяти

водночас із внутрішньоособистісним середовищем і з зовнішнім.

У загальному вигляді суб'єктну позицію студента як майбутнього вихователя можна визначити як позицію особистісного та професійного саморозвитку. Важливою умовою розвитку суб'єктної позиції студента виступає відповідність та узгодженість зовнішніх педагогічних впливів з його внутрішньоособистісним потенціалом, «внутрішніми умовами». З одного боку суб'єктна позиція студента означає відповідність його цілей, мотивів та способів дій педагогічним вимогам, з другого – вихід за межі вказаних приписів і підпорядкування системи взаємин завданням особистісно-професійного самовдосконалення.

Для того, щоб суб'єктна позиція студента – майбутнього професіонала стала реальністю, необхідним є зустрічний рух обох головних суб'єктів педагогічного процесу – викладача та студента. Для останнього це означає, перш за все, осмислення цілої низки рефлексивних питань: що від мене вимагають і що я повинен робити; навіщо я повинен це робити, і наскільки це відповідає моїм життєвим та професійним установам і перспективам; як я повинен діяти у стратегічному та тактичному напрямках, щоб досягти мети. Відповіді на ці питання і є емоційно-вольовим підґрунтям формування суб'єктної позиції. Суб'єктна позиція не існує «взагалі», без співвіднесення до чогось або когось, поза її вияву у певній ситуації. Оскільки суб'єктна позиція виражає спосіб самореалізації та саморозвитку особистості, вона має певні виявлення:

- опанування професійно-значущими способами та нормативами діяльності, розробка на цій основі власної системи дій;
- розробка особистісних критеріїв та норм професійної діяльності;
- вихід за межі нормативної діяльності, здатність до авторського проектування та особистісно-значущого способу здійснення життєвих та професійних стратегій.

Отже, суб'єктна позиція виступає у деякій мірі як антипод нормативно-рольової позиції; бо демонструє та розвиває індивідуальність, авторство, креативність особистісної позиції, ініціює вихід за межі заданої діяльності, надає діяльності неповторної своєрідності.

Найбільш оптимальна, активна позиція особистості студента в освітньому процесі залежить від психологічно й дидактично чітко вибудованої системи суб'єкт-суб'єктних стосунків. Відзначимо провідні принципи побудови такої системи: ставлення до студента як до вільного, рівноправного та самоцінного партнера; готовність будувати позитивні стосунки навіть всупереч його негативного ставлення до себе та інших; безумовне прийняття студента таким, яким він є; відкритість, щирість, довіра, прагнення до взаємодії. До речі, у реальному педагогічному процесі у центрі такої системи опиняються і зустрічаються згідно нашого дослідження три самодостатні суб'єкти: викладач як суб'єкт професійної діяльності, студент як суб'єкт навчальної діяльності та природне довкілля (у віртуальному або реальному сенсі), з яким перші два взаємодіють у процесі різних видів діяльності в період навчання у виші.

Ефективність педагогічної технології багато в чому залежить від встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем та студентом за умови їх взаємної відповідальності за якість професійної підготовки та особистісного зростання студента. Якими б не були активність, зацікавленість та

самостійність самих студентів, рівень їх творчого потенціалу, все ж таки значущим фактором та умовою якісної підготовки спеціаліста залишається викладач і особливо його партнерські стосунки зі студентами.

Для студента викладач як носій високого рівня екологічного світогляду та екологічної культури, освічений, інтелігентний, впевнений у собі, вихований, тактовний, відповідальний, з розвиненим інтелектом, аналітичними здібностями, почуттям гумору, з оптимістичним поглядом на життя, безумовно, буде професійно та особистісно значущою, авторитетною людиною, з якою хочеться творити, співпрацювати, розвиватися, опановувати професією, діяти у дусі збереження природного середовища, відкривати дієві механізми та реалізовувати способи гуманної взаємодії з ним.

Організація партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу означає визнання значущості установки на спільну творчу діяльність, на діалогічне спілкування, обмін інформацією та досвідом екологічно доцільної поведінки, опанування екоцентричними цінностями та смислами, правилами і нормами спілкування з природним довкіллям, формування стійкого інтересу та усталеної мотивації до екологічного сегменту професійної діяльності майбутніх вихователів, потреби в особистісно-професійному вдосконаленні.

Психологічні напрацювання свідчать про те, що міжсуб'єктні стосунки є невід'ємним атрибутом діяльності і необхідною умовою розвитку психічних утворень. Що будь-яка вища психічна функція була зовнішньою тому, що була соціальною раніше, ніж стала внутрішньою, власне психічною функцією, вона була раніше соціальними взаєминами двох людей. Засіб дії на себе спочатку є засобом дії на інших або засобом дії інших на особистість. Ось чому діяльнісна природа міжособистісної взаємодії сприяє розвитку у студентів способів спілкування, самопізнання, самовизначення, свідомих, мотивованих дій і вчинків, рефлексивних та комунікативних умінь і навичок.

Значущість міжособистісної взаємодії полягає в тому, що в освітній роботі зі студентами полісуб'єктне спілкування функціонує не лише як самодостатній і самоцінний феномен для його учасників і провідний розвивальний чинник, а й для студентів виступає у ролі засобу та зразка конструктивного спільного розв'язання педагогічних задач і проблем, що виникають на професійному шляху.

Міжособистісна партнерська взаємодія якнайкраще спонукає до співтворчості у формування готовності майбутніх вихователів до виховання ЕДП дошкільників, бо «самі викладачі є носіями традицій творчої діяльності та можуть передавати їх в процесі міжособистісної взаємодії, у результаті якої відбувається обмін інформацією про використані прийоми інтелектуальної діяльності та творчого пошуку» (Шапаренко, 2019: 239).

В умовах партнерської взаємодії закладаються оптимальні умови для вивчення потенціалу кожного студента і забезпечення індивідуальної траєкторії його особистісно-професійного розвитку, персоніфікованого вибору форм, методів і засобів спеціально організованого навчання та відповідно самостійної роботи, збалансованого співвідношення учіння (діяльність студентів) та викладання (діяльність викладача).

Майбутня професійна діяльність вимагатиме від студента застосування полісуб'єктної взаємодії і з усіма працівниками дошкільного закладу, а головне –

з вихованцями. Ще один аргумент на користь значущості реалізації означеної умови полягає в тому, що майбутній вихователь, який дбає про розвиток дитини-дошкільника як суб'єкту екологічно відповідального вчинку, має усвідомлювати, що мета виховної дії віддзеркалюється у спонуканні та стимулюванні дитини, а самі вчинки мають бути для неї особистісно-значущими. Тобто студент набуває досвіду створення умов для розвитку не лише відповідальної а й суб'єктної позиції вихованця у спілкуванні з природними об'єктами.

Міжособистісні стосунки реалізують себе якнайкраще у ситуації спілкування. Спілкування через діалог розглядається як умова реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків між студентами і викладачем.

У розвивальному освітньому середовищі стосунки викладача і студента будуються не за вертикальним виміром (коли буття викладача височить над буттям студента), а за горизонтальним, коли студент і викладач рівноправні суб'єкти, мають однакове право на творчу діяльність і свободу. У якості такої «співбуттєвої» клітини виступає діалогова структура їхньої діяльності та спілкування. Говорячи про природу діалогу деякі дослідники розглядають його як спосіб буття особистостей за принципом єдності «Я» та «Іншого». Поле зустрічі цих двох свідомостей учений називав діалогічним розумінням: пізнання іншого як проникнення, вживання, відчуття, злиття з ним та водночас збереження свого власного місця. Такий діалог на підставі поваги, любові, симпатії, гідності і є ключам партнерських міжособистісних стосунків, які складають сутність гуманного особистісно-зорієнтованого освітнього середовища. Діалогова форма міжособистісних стосунків є сприятливим полем для вільного обміну думками, цінностями, смислами, судженнями, оцінками; для невпинного зростання суб'єктності майбутнього вихователя, коли він бачить значущість своєї позиції для партнерів, важливість власної думки для інших, вчиться адекватно оцінювати особистісні риси і набуває в діалозі так званої «самості» - здатності усвідомлювати та презентувати внутрішній світ свого «Я», а отже вміти здійснювати самопізнання, самовизначення, саморегуляцію та самооцінку.

Звично під гуманістичним діалогом розуміють паритетні, дружні, довірливі непригнічені стосунки, які насамперед демонструє викладач, спонукаючи цим студентів до аналогічних дій і вчинків, до взаємопорозуміння, обопільного руху до окресленої спільної мети під час як навчальних занять, так і позааудиторних. Однак, незважаючи на характер окреслених стосунків, викладач на перших етапах функціонування діалогової взаємодії виконує роль ведучого, спрямовано впливає на студентів, на поступове змінення наявного у них на цей час особистісно-професійного потенціалу у потрібному напрямку. З часом за умови тривалого розгортання гуманістичного діалогу цільова спрямованість істотно змінюється. Як зауважує І. Бех, діалог є зв'язком між двома духовними світами, динамічною духовною спільністю (Бех, 2003). У випадку гуманістичного діалогу викладач і студент долають певну частину освітнього шляху разом, і далі доля самостійного осягнення змісту навчання і набуття професійного досвіду все більше зростає через делікатну супроводжувальну дію, підтримку та допомогу викладача. Таким чином, між двома реальними суб'єктами освітнього процесу в процесі взаємодії і третім (природа, яка є

присутньою опосередковано або іноді є безпосереднім «партнером») відбувається тривале духовне дійство, яке по-справжньому розвиває і надихає обох.

Організація партнерської взаємодії для викладача означає суб'єктивацію його позиції, що може являти себе у різних рольових сценаріях. Протягом всього навчання у вищій позиції викладача (викладачів, задіяних у професійній підготовці) є динамічною, багатофункціональною та різновекторною у залежності від змісту етапів освітньої роботи, обраних форм і технологій. Дослідниця С. Бадер у цьому контексті, виходячи з предмету і завдань дослідження, визначає такі ролі викладача: куратор, організатор (менеджер), фасилітатор, консультант, тьютор, коуч, партнер. Вона зауважує, що на перших етапах навчання домінують ролі куратора, організатора та фасилітатора, а на наступних – тьютора, коуча і партнера (Бадер, 2020: 284). На наш погляд, вибір рольової поведінки залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників, ось чому є процесом динамічним і потребує від викладача високого рівня педагогічної майстерності. Він є, так би мовити, «режисером» освітнього дійства і водночас актором, сценаристом, редактором, глядачем, критиком тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Партнерська роль викладача і студента виявляє себе у взаємодії під час навчальної (особливо у контексті використання діалогових, інтерактивних технологій) та позанавчальної діяльності (волонтерської, просвітницької, науково-дослідної, художньо-естетичної, природоохоронної, краєзнавчої тощо), коли студенти і самі виступають її організаторами та безпосередніми учасниками екологічних та еколого-педагогічних заходів разом із викладачами; під час налагодження партнерських стосунків із педагогічними колективами, де студенти проходять педагогічну практику, з вихованцями та їхніми батьками.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бадер, С.О. (2020) Система формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у фаховій підготовці (дис. доктора пед. наук). Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, Україна.

Бех, І.Д. (2003) *Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади*. Київ: Либідь. Кн. 2.

Шапаренко, Х.А. (2019) Особистісне самовдосконалення майбутніх педагогів дошкільної освіти (дис. доктора пед. наук). «Східноукраїнський національний університет імені В. Даля». Харків, Україна.

REFERENCES

Bader, S.O. (2020). *The system of formation of value-semantic orientations of future teachers of preschool education institutions in professional training*. (Doctoral dissertation). State institution «Luhansk National University named after Taras Shevchenko», Starobilsk, Ukraine [in Ukrainian].

Beh, I.D. (2003). *Personal self-improvement of future teachers of preschool education*. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].

Shaparenko, H.A. (2019). *Personal self-improvement of future teachers of preschool education* (Doctoral dissertation). «Eastern Ukrainian National University named after V. Dalya», Kharkiv, Ukraine [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Формування готовності студента – майбутнього фахівця – до активної діяльності щодо збереження природного світу в несприятливому екологічному середовищі, до екологічно доцільної діяльності, здійснюваної в контексті сталого розвитку природи і суспільства, є одним із визначальних завдань вищої школи в сучасних умовах глобальної екологічної кризи.

У статті проаналізовано партнерську взаємодію як одну з ефективних умов готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Ця умова передбачає здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в означеному сегменті професійної підготовки – «особистість (студент) – довідля – особистість (викладач)», реалізація якої забезпечує збагачення якісних ознак та усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності, спрямованої на виховання екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників

Означена суб'єктна позиція студента – майбутнього професіонала. Наголошено, що суб'єктна позиція виражає спосіб самореалізації та саморозвитку особистості та має певні виявлення.

Зазначено, що партнерська роль викладача і студента виявляє себе у взаємодії під час навчальної (особливо у контексті використання діалогових, інтерактивних технологій) та позанавчальної діяльності (волонтерської, просвітницької, науково-дослідної, художньо-естетичної, природоохоронної, краєзнавчої тощо),

Партнерська взаємодія є найоптимальнішою зважаючи на універсальність її змісту. Використання (впровадження) партнерської діяльності одним із важливих шляхів для використання вихованих можливостей кожного виду діяльності та організації повсякденного життя дітей в цілому. У повсякденному життєвому досвіді формуються навички діяти певним чином, діти вправляються у здійсненні вибору вчинків, винаходів, створенні власних планів, прийняття рішень, сприйняття оточуючого світу.

Ключові слова: *партнерська взаємодія, екологічно доцільна поведінка, майбутні фахівці дошкільної освіти, діти дошкільного віку.*